

3

Työväenluokkaisesta taustasta ekonomiksi – tasapainoilua kahden maailman välillä

Nina Haltia, Ulpukka Isopahkala-Bouret & Heli Mutanen

Luokkataustan tiedetään olevan yhteydessä kouluttautumiseen ja muovaavan myös opiskelukokemuksia. Tässä luvussa otetaan tarkasteluun se, miten työväenluokkataustaiset kauppatieteen opiskelijat suomalaisissa korkeakouluissa ovat kokeneet opiskelupolkunsa ja siirtymänsä työmarkkinoille. Tutkimme muun muassa sitä, millaisia tasapainoilun kokemuksia näihin siirtymiin liittyy ja miten luokkakokemus jatkuu vielä valmistumisen jälkeenkin.

Johdanto

Korkeakoulutuksen tasa-arvona pidetään usein sitä, että erilaisista sosiaalisista taustoista tulevilla on yhdenvertaiset mahdollisuudet päästä opiskelemaan. Tasa-arvo tarkoittaa lisäksi sitä, että itse opinnoissa ei synnytetä ja ylläpidetä eriarvoistavia käytäntöjä, vaan kaikki voivat kokea kuuluvansa opiskeluyhteisöön, saada opinnot päätökseen ja menestyä työelämässä (ks. Espinoza 2007; Jacobs 2013). Pohjoismaisen hyvinvointiyhteiskunnan ideaalin mukaisesti korkeakoulutuksen tasa-arvoa on pyritty edistämään maksuttomuuden, yleisen korkeakoulukelpoisuuden ja maantieteellisesti hajautetun korkeakoulujärjestelmän kautta (Isopahkala-Bouret ym. 2018). Suomalainen korkeakoulutus voidaankin nähdä varsin tasa-arvoisena ja matalan hierarkian systeeminä, jossa syntyperä ei määrää koulutukseen eikä ammatillisiin ja sosiaalisiin asemiin päätymistä (esim. Välimaa & Muhonen 2018). Tässä luvussa tarkastelemme työväenluokkaisesta taustasta tulevia korkeakouluopiskelijoita ja tutkimme sitä, mil-

laisia luokkasiirtymiä he tekevät tullessaan opiskelemaan ja jatkaessaan polkuaan työelämään.

Samalla kun korkeakoulutuksen kautta avautuu erilaisista taustoista tuleville mahdollisuuksia, toteutuu korkeakoulutuksessa kuitenkin luokkarakenteen uusintamista. Aiemman tutkimuksen perusteella tiedetään, että myös Suomessa korkeakoulutus periytyy. Keskiluokkaisissa professioammateissa työskentelevien lapset päätyvät yliopistoon muita useammin (Kivinen, Hedman & Kaipainen 2012; Nori ym. 2021). Luokkataustan vaikutuksesta itse opiskeluun on todettu, että matalamman koulutustaustan perheistä tulevat opiskelijat ovat kokeneet vierauden ja mukaan kuumattomuuden tunteita (Kuusela 2016; Käyhkö 2014, 2015, 2017; Mikkonen & Korhonen 2018).

Luokkataustalla on osin vaikutusta myös sijoittumiseen työmarkkinoilla. Suurin vaikutus on eri alojen sekä korkeakoulusektoreiden (yliopisto vs. AMK) eriytymisellä (Isopahkala-Bouret, Aro & Ojala 2021; Kivinen, Hedman & Kaipainen 2012; Nori ym. 2021). Korkeakoulujärjestelmän sisällä on korkeamman ja matalamman statuksen koulutuksia, joista hankituilla tutkinnoilla on erilainen arvo ja hyödynnettävyys työmarkkinoilla. Työväenluokkaisesta taustasta tullaan korkeakoulutukseen helpommin matalamman statuksen instituutioihin ja aloille. Kansainvälisessä tutkimuksessa on todettu, että saman alan sisälläkin keskiluokkaisista taustoista tulevat menestyvät työmarkkinoilla ja saavat todennäköisemmin korkean statuksen työpaikkoja kuin työväenluokkaisista taustoista tulevat (Hurst 2018; Lehmann 2019; Merrill ym. 2020; Wright & Mulvey 2021). Aiempi tutkimuksemme osoitti, että myös Suomessa ne kaupallisen tai yhteiskuntatieteellisen tutkinnon suorittaneet, joiden vanhemmilla ei ollut peruskoulun jälkeistä koulutusta, sijoittuivat muita matalampiin ja alemmin palkattuihin tehtäviin työuransa alussa (Isopahkala-Bouret & Nori 2021).

Tarkastelemme artikkelissamme työväenluokkaisesta taustasta kauppakorkeakouluun opiskelemaan tulleiden ja sieltä valmistuneiden koulutus- ja työelämäpolkuja. Aineistomme koostuu kerronnallisista haastatteluista (n=14), jotka on tuotettu osana laajempaa HighEmploy-projektia. Valitsimme kauppatieteet, sillä pääsy kauppatieteiden koulutukseen on erittäin kilpailtua ja ala voidaan lukea niin sanottuihin eliittialoihin, joilla opiskelijakunta on keskimääräistä useammin akateemisesti koulutettujen vanhempien perheistä (Kosunen ym. 2020). Toisaalta kauppatieteet on generalistiala, joka mahdollistaa hyvin monenlaiset urapolut ja siten myös melko suuren vaihtelun sen suhteen, kuinka hyvin ja korkeasti palkattuihin asemiin valmistuneet sijoittuvat (Isopahkala-Bouret & Nori 2021).

Käsitteellistämme koulutus- ja työelämäpolun sarjaksi siirtymiä ja rajanylityksiä (O'Shea 2020). Työväenluokkaisesta taustasta tulevalle siirtymä tarkoittaa paitsi etenemistä koulutusasteelta toiselle, myös ei-akateemisesta perheympäristöstä akateemiseen yliopistoon (Reay 2002, 409) ja edelleen korkeakoulutettujen työmarkkinoille (Lehmann 2019). Rajanylitykset merkitsevät yksilön näkökulmasta näiden rajojen kohtaamista sekä neuvotteluja ja työtä niihin mahdollisesti liittyvien ristiriitojen ratkaisemiseksi (O'Shea 2020). Haastattelemamme työväenluokkataustaiset kaup-

patieteen opiskelijat olivat pääasiassa menestyneet hyvin ja kokeneet kuuluneensa opiskeluyhteisöönsä. He olivat myös tehneet onnistuneita siirtymiä työelämään. Ulkoisesti onnistunut polku voi kuitenkin edellyttää sosiaalistumista sosiaalisesti määrittäneeseen kauppatieteilijyyteen ja sen ihanteisiin sekä tarkoittaa valmistuneelle tasapainoilua taustansa ja uuden luokka-asemansa välillä (ks. myös Haltia & Isopahkala-Bouret 2023; Haltia, Isopahkala-Bouret & Mutanen 2023).

Kouluttautuminen siirtymänä ja rajojen kohtaamisena

Luokka on vähintään näkymättömästi läsnä korkeakoulutuksessa ja opiskelijoiden arjessa. Työväenluokkataustaisen opiskelijan opiskelu saattaa sujua päällepäin hyvin ja hän saattaa olla menestynyt opinnoissaan, mutta kokemus opiskelusta ja kuulumisesta akateemiseen maailmaan saattaa olla värittänyt huonommuuden, syrjään jäämisen ja oman paikan hakemisen kokemusten kautta (Reay, Crozier & Clayton 2010). Kuten Mari Käyhkö (2014, 5) toteaa, ”luokassa ei ole kyse vain yliopistoon pääsemisestä, vaan myös erilaisista lähtökohdista kohdata keski(ylä)luokkainen, hallitsevan luokan kulttuurille, arvoille ja käytännöille rakentuva yliopistoinstituutio”.

Bourdieulaisessa kehyksessä eri taustaisten menestystä on selitetty erilaisilla pääomilla ja sillä, miten opiskelijat ovat voineet hyödyntää niitä opinnoissaan ja edelleen työelämässä (esim. Burke, Scurry & Blenkinsopp 2020; Hurst 2018; Kuusela 2016; Lehmann 2019; Merrill ym. 2020; Wright & Mulvey 2021). Korkeammasta sosiaalisesta taustasta tulevilla on pääomia, joita he voivat mobilisoida. Kulttuurisen pääoman kautta heillä on ymmärrystä kouluttautumisen ja työelämän toimintakulttuureista ja siitä, millaisia peliliikkeitä menestyminen näillä kentillä edellyttää (Bathmaker, Ingram & Waller 2013; Burke ym. 2020). Taloudellinen pääoma mahdollistaa pääsyn esimerkiksi tiettyihin maksullisiin koulutusohjelmiin, palkattomiin harjoittelupaikoihin tai kalliisiin aktiviteetteihin, joiden kautta voi luoda sosiaalisia verkostoja ja jalansijaa korkean statuksen työmarkkinoilla (Hurst 2018; Wright & Mulvey 2021). Sosiaalinen pääoma voi olla suoraan perittyä ja omaan perheeseen liittyvää tai omalla työllä ansaittua. Etumatka on kuitenkin heillä, jotka ovat saaneet sosiaalista pääomaa jo kotinsa perintönä (Abrahams 2017).

Pääomien epätasainen jakautuminen johtaa mahdollisuuksien kasautumiseen, sillä resurssit vahvistavat toisiaan ja esimerkiksi taloudellinen pääoma avaa mahdollisuuksia kartuttaen muita pääoman muotoja (Wright & Mulvey 2021). Tässä kehyksessä työväenluokkaisesta taustasta tuleva korkeakouluopiskelija asettuu heikompaan asemaan. Työväenluokkataustaiset joutuvat kohtaamaan erilaisia esteitä, jotka voivat jarruttaa tai kokonaan estää heitä saavuttamasta tavoittelemiaan asemia (Bathmaker ym. 2013; Merrill ym. 2020). Vaikka Suomessa esimerkiksi taloudellisen pääoman vaikutuksia on pyritty häivyttämään maksuttoman tutkintokoulutuksen ja opintososiaalisten etuuksien avulla (Isopahkala-Bouret ym. 2018; Välimaa & Muhonen 2018),

näkyvät pääoman eri muotojen luomat eriarvoisuudet opiskelukokemuksissa myös Suomen kontekstissa (Käyhkö 2014; Kuusela 2016).

Puutteita pääomissa tai muita työväenluokkaisesta taustasta tulevien mahdollisuuksia rajaavia tekijöitä on Sarah O'Shean (2020) mukaan tutkimuksissa tarkasteltu usein esteinä (barriers), mutta hänen mukaansa ne tulisi ennemmin nähdä rajoina tai rajapintoina (boundaries). Esteet ovat jotakin, mitä ei voida ylittää tai mihin täytyy mukautua, kun taas rajat ovat jotain, mitä voidaan myös oman toimijuuden kautta työstää ja muokata. O'Shea (2020) haastatteli Australiaan sijoittuneessa tutkimuksessaan aikuisia, jotka olivat perheidensä ja lähisukujensa ensimmäisiä korkeakouluopiskelijoita, ja havaitsi, että opintojen aloittaminen oli näille opiskelijoille merkinnyt rajan ylittämistä ja omien itselle asetettujen rajojen ja mahdollisuuksien uudelleen asettamista. Rajat olivat sekä omassa mielessä olevia että ulkopuolelta, esimerkiksi perheen odotuksista tulevia, luokkaan ja sukupuoleen kietoutuvia odotuksia siitä, mikä itselle on mahdollista. Ennalta itselle asetettujen rajojen uudelleen asettaminen saattoi näille opiskelijoille tarkoittaa sitkeää ja määrätietoista irrottautumista omaan taustaan kytkeytyvistä odotuksista.

Kaikille työväenluokkataustaisille korkeakouluttautuminen ei toki tarkoita oman perheen arvojen vastaisten ratkaisujen tekemistä, sillä myös työväenluokkaiset vanhemmat näkevät usein nimenomaan kouluttautumisen reittinä hyvään ammattiin (Lehmann 2009). Osassa koteja on toimittu hyvinkin keskiluokkaisen mallin mukaisesti kannustamalla kulttuuriharrastuksiin ja kouluttautumiseen. Osalla perhe on kuitenkin suhtautunut kouluttautumiseen ja etenkin yliopistokoulutukseen epäluuloisesti. Ristiriitaiset perheiden toiveet, resurssit ja arvostukset luovat opiskelijoille erilaisia positioita heidän pohtiessaan omia koulutusvalintojaan (Kuusela 2016). Mari Käyhkön (2013) tutkimuksessa työväenluokkataustaisten naisten kerronnassa painottui kokemus omillaan olemisesta ja pärjäämisestä. Vanhemmat olivat saattaneet olla kannustavia, mutta konkreettisia välineitä esimerkiksi auttaa koulunkäynnissä tai koulutusvalinnoissa ei heillä ollut. Yliopistoon hakeminen ei ollut itsestään selvää, vaan ajatus oli syntynyt pikkuhiljaa, koulumenestyksen kautta rakentuen. Samalla yliopistokoulutukseen meneminen ja siihen kiinnittyminen olivat erkaantumista kotoa ja kotimaailmasta, mikä voi näyttäytyä jopa omien juuriensa pettämisenä (Käyhkö 2013).

Työväenluokkaisesta taustasta tulevien korkeakouluopiskeluun ja siihen kytkeytyviin rajanylityksiin liittyy siis eräänlainen tasapainoilun kokemus. Englantilainen kasvatussosiologi Diane Reay (2001, 2002) on kuvannut tätä autenttisuuteen liittyvän ristiriidan kautta. Keskiluokkaiseen kielenkäytön tapaan on luontevaa puhua kouluttautumisesta eräänlaisena itsensä löytämien projektina, mutta työväenluokkaiselle kouluttautumiseen voi päinvastoin liittyä kokemuksia omasta identiteetistään luopumisesta. Kun kouluttautumisen ajatellaan tarjoavan nimenomaan uloskäynnin työväenluokasta, joutuu nuori neuvottelemaan suhdettaan siihen, miten löytää oma potentiaalinsa koulutuksen kautta ja samaan aikaan ylläpitää tunnetta omasta autenttisuudesta itsestä. Tämä merkitsee tasapainoilua ja mahdollisesti myös eräänlaisen

hybridi-identiteetin rakentamista ei-akateemisen taustan ja yliopistomaailman välisellä rajalla pärjäämiseksi (Crozier, Reay & Clayton 2019). O'Shean (2020) haastatteleuille opiskelijoille tämä tarkoitti opintojen aikana tehtävää työtä (boundary work) ja neuvottelua omasta identiteetistä. Selviytyäkseen erilaisten odotusten ristivedossa he omaksuivat erilaisia strategioita, kuten kotimaailman ja opiskelumaailman tiukka erottaminen toisistaan, itsen kaltaisiin opiskelijatovereihin tutustuminen ja yhteisyyden luominen heidän kanssaan sekä herkkyyys mukauttaa toimintaansa eri kentille sopivaksi. Tämä saattoi tarkoittaa itsesensuuria sen suhteen, mistä aiheista kenenkin kanssa puhuttiin.

Oma tausta, johon liittyy välillä vaikeuksia ja vastoinkäymisiä, voidaan nähdä myös myönteisessä valossa, oman sitkeyden yhtenä rakennustekijänä. Wolfgang Lehmann (2009) on tutkinut työväenluokkataustaisten opiskelu- ja työelämäpolkuja Kanadan kontekstissa ja havainnut, että työväenluokkatauiset opiskelijat liittävät omaan taustaansa korkean työmoraalin, kypsyyden, vastuullisuuden ja itsenäisyyden kaltaisia vahvuuksia. Ne voidaan nähdä sekä kotikasvatuksen että työkokemuksen, etenkin ruumiillisen työn tekemisen kautta muotoutuneina ominaisuuksina. Lehmannin (2013) haastattelemat opiskelijat kuitenkin tasapainoilivat erilaisten tuntemusten välillä. Opiskelua värittivät helppouden, opiskelumenestyksen ja onnistumisen kokemukset, ja opiskelijat olivat kokeneet integroituneensa akateemiseen yhteisöön ja sen odotuksiin vaivatta. Opiskelu oli samalla ollut leimallisesti kokemus muutoksesta: työväenluokkainen habitus muuttui opintojen aikana keskiluokkaiseksi. Haastatellut opiskelijat tunnistivat muutoksia pukeutumisessaan, elämäntyyliinsä, arvostuksissaan ja poliittisissa näkemyksissään. Yhtäältä haastatellut olivat helpottuneita siitä, että heille oli kouluttautumisen myötä avautunut uusi sosiaalinen maailma, mutta muutokseen liittyi myös kielteisiä tunteita: syyllisyyttä, menetyksen ja surun tunteita siitä, että suhde perheyhteisöön ja läheisiin oli vaikeutunut.

Mari Käyhkö (2015, 2017) on tarkastellut näitä samoja teemoja suomalaisessa kontekstissa. Hänen tutkimukseensa osallistuneille työväenluokkaisille naisille oli tärkeää säilyttää yhteys myös kotimaailmaan. Kotipiirissään he olivat oppineet olemaan puhumatta akateemisista opinnoistaan, käyttämättä liian ”teoreettista” tai hienostelevalleksi miellettyä kieltä sekä joutuneet kohtaamaan suoranaista vähättelyä ja kyseenalaistamista opiskeluistaan (Käyhkö 2017). Vaikka opiskelun myötä he olivat päässeet uusiin maailmoihin, heidän piti ikään kuin todistaa, etteivät olleet muuttuneet liikaa. Vastaavasti opiskelumaailmassa heidän selviytymisstrategioitaan olivat opiskelu matalamman statuksen yliopistossa, joka ei ympäristönä ollut niin pelottava kuin esimerkiksi Helsingin yliopisto; tunnollisuus ja kova työ, jotta selviytyisi opinnoista kunnialla; hiljaisuus ja näkymättömyys, jottei erottuisi liikaa sekä sosiaalisen piirin löytäminen itsensä kaltaisten työväenluokkataustaisten joukosta. Näiden strategioiden avulla työväenluokkaiset naiset rakensivat itselleen yliopistosta turvallista paikkaa (Käyhkö 2015). Kahden maailman välissä oleminen oli kuitenkin myös rikkaus, sillä sitä kautta maailmaa pystyi tarkastelemaan monipuolisemmin (Käyhkö 2015, 455).

Luokkakokemus jatkaa olemistaan myös valmistumisen jälkeen. Siirtymä työmarkkinoille ja korkeakoulutettujen asiantuntijoiden työelämään on myös siirtymä, jossa työväenluokkataustaiset voivat joutua tekemään erityistä rajaan liittyvää työtä. Tämä voi olla työtä puuttuvien pääomien korvaamiseksi tai neuvotteluja pääomiin, opintoihin ja työelämään liittyvistä merkityksistä. Tässä artikkelissa tarkastelemme niitä neuvotteluja, joita työväenluokkataustaiset kauppatieteilijäksi kouluttautuvat tekevät suhteessa koulutus- ja työelämäpolkuunsa.

Tutkimuksen aineisto ja metodi

Käyttämämme haastatteluaineisto on osa laajempaa hanketta Suomen Akatemian vuosina 2018–2022 rahoittamaa Turun ja Itä-Suomen yliopistojen konsortiohanketta (HighEmploy). Hankkeen tavoitteena oli tutkia korkeakoulututkinnon suorittaneiden työllistettävyyttä suhteellisen ja sosiaalisesti välitettynä prosessina. Seurantahankkeessa tehtiin vuosina 2019–2020 yhteensä 77 alkuhaastattelua, jotka toteutettiin kerrottujen haastattelun metodia soveltamalla. Koko aineistosta tähän tarkasteluun valittiin ne kauppatieteen maisteriksi juuri valmistuneet tai opintojen loppuvaiheissa olevat iältään alle 30-vuotiaat, jotka tunnistimme työväenluokkataustaisiksi. Keskeytimme tietoisesti alle 30-vuotiaisiin, koska tämä ikäryhmä on vain niukasti edustettuna aiemmassa tutkimuksessa (mm. Käyhkö 2015; Merrill ym. 2020; O’Shea 2020).

Kuten Bathmaker kumppaneineen (2013) on todennut, haastateltavien luokkataustan määrittäminen suoraan aineistosta ei ole ongelmattonta, koska koettu luokka ei ole yksiselitteisesti määriteltävissä. Näin myös tässä aineistossa. Päädyimme määrittämään työväenluokkaisiksi 14 haastateltavaa (ks. taulukko 1). Heistä kahdeksan vanhemmilla oli perus- tai toisen asteen koulutus. Kuudella oli toisella vanhemmista jonkinlainen korkea-asteen ammatillinen koulutus. Vanhemmat olivat työskennelleet pääasiassa kaupoissa, toimistoissa, teollisuudessa tai pienyrityksinä. Haastateltavamme tuottivat kertomuksissaan ajatusta siitä, että he olivat ”alemmasta taustasta”. Tunnistamme kuitenkin, että vallitsevan tasa-arvoisten koulutusmahdollisuuksien diskurssin vuoksi luokan merkitystä ei aina huomata, ja luokkataustaa voi olla vaikea ilmaista (Käyhkö 2015).

Haastateltavien ikä vaihteli 23 vuodesta 29 vuoteen. Kuusi heistä oli miehiä ja kahdeksan naisia. Kaikki haastateltavat olivat tulleet yliopistoon lukio-opinnoista ja lähtökohtaisesti he olivat aloittaneet yliopisto-opintonsa nuorina. Valtaosa oli saanut opiskelupaikan heti ylioppilaaksi valmistuttuaan tai yhden tai kahden väli vuoden jälkeen. Väli vuosia oli vietetty armeijassa ja töitä tehden. Yksi haastateltava, Alex, oli opiskelemaisessa jo toista maisterin tutkintoa (valmistunut hallintotieteistä aiemmin) ja toinen, Maria, oli opiskellut tuplatutkinnon (valmistui 2018 yhteiskuntatieteen maisteriksi ja 2019 kauppatieteen maisteriksi). Juulia oli opiskellut ensin tietojenkäsittelytieteitä ja vaihtanut melkein heti kauppatieteisiin, jota oli jo aloittanut sivuaineena.

Kenelläkään haastatelluista ei ollut aiempaa tutkintoa ammattikorkeakoulusta, mutta Frans oli käynyt lyhyesti kokeilemassa konetekniikan opintoja todetakseen, etteivät ne olleet häntä varten. Lähes kaikilla haastateltavista oli tutkinnon suorittamishetkellä alaansa ja koulutustasoaan vastaava työ.

Taulukko 1. Haastateltavat

Pseudonyymi	Ikä	Työ
Alex	29	Hankinta-asiantuntija
Anita	25	Assistant Controller
Birgitta	26	Controller
Emil	26	Customer operation specialist
Frans	27	Toiminut aiemmin opettajana; haastatteluhetkellä opinnot valmiit ja on aloittamassa verkostoitumisohjelmassa
Jenny	23	Projektipäällikkö
Juulia	28	Aiemmin kampanjapäällikkö, haastatteluhetkellä opiskelijana
Maria	27	Business Consultant
Meeri	26	Opiskelija
Rebecca	26	Campaign Specialist
Roope	25	Opiskelija
Sakari	29	Tietojärjestelmä advisor
Sebastian	26	Trainee, konsultti
Tea	27	Taloushallinnon järjestelmäasiantuntija

Koulutus- ja työelämäkerralliset haastattelumme kestivät noin 50 minuutista 144 minuuttiin; keskiarvo oli 98 minuuttia. Kerronnallinen lähestymistapa (Riesmann 2008) tuotti rikkaan aineiston, joka mahdollisti kokemuksille annettujen merkitysten analyysin. Haastattelun teemat käsittelivät muun muassa polkua korkeakoulutukseen ja kauppatieteen opintoihin, perhetaustaa, opiskeluaikaa, sosiaalisia suhteita, sosiaalisia eroja, tutkinnon merkitystä, työelämäorientaatiota, työllistymistä ja uralla etenemistä sekä ajatuksia tulevaisuuden uranäkymistä. Tässä artikkelissa kiinnostuksemme keskittyy siihen, millaisia rajoja haastateltavat olivat kohdanneet kauppatieteiden opintojen aikana ja työuransa alussa ja millaisia rajojen ylityksiä he olivat onnistuneet tekemään ja millaisia neuvotteluja he olivat niiden yhteydessä käyneet.

Analyysitapaamme voi luonnehtia narratiiviseksi analyysiksi, jota ohjasivat valitsemamme teoreettiset käsitteet. Luimme aineistoa kertomuksina, joissa haastateltavat puhuivat taustastaan, asemoitumisestaan suhteessa kauppatieteen opiskelijoihin, tieteenalaan ja työuraan sekä pohtivat valintojaan ja haasteita, joita he olivat tunnistaneet yliopistopolulla ja työelämään siirtyessä. Kiinnitimme huomiota erityisesti koulutus- ja työelämäpolun siirtymäkohtiin ja siihen, millaisia rajoja haastateltavat olivat näissä siirtymäkohdissa kohdanneet.

Tulokset

Tunnistimme valmistuneen polulta neljä siirtymäkohtaa, joihin liittyi erityisiä rajanylityksiä. Ensimmäinen oli yliopisto-opintojen aloittaminen; se voi itsessään olla pidempi polku, joka huipentuu opiskelupaikan saamiseen. Toisena siirtymäkohtana tunnistimme opiskelumaailman kohtaamisen ja suhteen muodostamisen opiskeluyhteisöön. Kolmantena tunnistimme oman alan työmarkkinoille pääsemisen ja neljäntenä valmistumisen ja korkeakoulutetun kauppatieteilijä-asiantuntijan positioon asettumisen. Kaikki nämä olivat rajapintoja, joilla opiskelijat neuvottelivat omaa suhdettaan taustaansa ja opiskelun kautta avautuviin uusiin mahdollisuuksiin.

Polkuja yliopistoon

Työväenluokkaisissa perheissä lasten koulutusvalintoja ei ollut erityisesti ohjattu. Tätä haastateltavat kuvasivat yhtäältä myönteisesti: heillä ei ollut kotoa asetettuja paineita. Toisaalta he myös tunnistivat, ettei heitä ollut aktiivisesti tuettu päätöksissään tai osattu tehdä strategisia valintoja. Juulia peilasi omaa tilannettaan perheisiin, joissa vanhemmilla on korkeampi koulutustausta:

ehkä nyt varsinkin yliopiston aikana on ehkä huomannut sen, että vaikka ite en tietyllä tapaa pidä stereotypioista, niin kyllä ne kauppiksenkin puolella elää vahvasti ne stereotypiat siitä, et miten vaikka vanhempien tausta vaikuttaa. Ja tietyllä tapaa myös minkä etulyöntiaseman siitä ehkä saa et jos siellä on voinut pallotella näistä tällaisista asioista --- Et kun [omat] vanhemmat ei vielääkään ymmärrä mikä on kandi ja mikä on gradu ja mitä siellä oikeastaan yliopistossa tehdään --- Niin kyllä se hyvin pinnallista on aina ollut se keskustelu koulutuksesta vanhempien kanssa. (Juulia)

Enemmistö haastatelluista oli kuitenkin jo melko varhaisessa vaiheessa ajatellut hakeutuvansa yliopistoon. Se oli viimeistään lukio-opintojen aikana rakentunut itsestäänselväksi vaihtoehdoksi. Kuten Anita asian muotoili, ”Se on vaan tullu luonnosta, että on mennä yliopistoo ja näin.”

Kodin ilmapiiriä kuvattiin useimmiten niin, että sai tehdä omat valintansa niin kuin itse parhaaksi katsoi. Koska vanhempien konkreettinen tuki ja apu valintojen tekemiseen oli ollut pientä, olivat nuoret joutuneet itse selvittelemään asioita ja tekemään paljon töitä tutustuaan erilaisiin mahdollisuuksiin. ”Tosi paljon se on ollut sitä sellast omaa mielenkiintoa ja selvittämistä ja googlettamista”, kuvasi Tea.

Joissakin haastatteluissa tuli esiin konkreettisia asioita, joilla vanhemmat olivat vaikuttaneet. Alexilla oli ollut lapsena koulussa oppimisvaikeuksia, joista hän kuvaa päässeensä yli vanhempiensa tuella. Kovan työn kautta hän oli päässyt koulunkäyntiin kiinni ja hän ”alko uskoo oikeesti siihen yliopiston tavallaan mahdollisuuteen”. Sebastian taas kertoi siitä, miten äiti oli tehnyt aktiivista kouluvalintaa ja lähettänyt hänet lähiöstä keskustan kouluun: ”Niinkun, missä oli ylemmästä keskiluokasta muut

lapset.” Aina vanhempien toimintaa ei kuitenkaan ollut koettu myönteisenä. Roope kertoi isänsä suhtautuneen kouluttautumiseen periaatteessa kannustavasti, mutta käytännössä ylioppilaskokeisiin valmistautuminen oli jopa vaikeutunut, kun isä oli jatkuvasti keksinyt erilaisia kodin töitä, joihin Roopen oli pitänyt osallistua.

No esimerkiksi pilkkimistä - mä en siis ollenkaan tykänny pilkkimisestä siinä vaiheessa, niin siinä saatto esimerkiksi viedä koko päivän kun oltiin kalassa - ja sit ku sä lähet siellä mentaliteetilla, että tää on niin - no mä nyt käytän vähän rujoo kieltä, mut niin perseestä, niin ei se oikein auttanu, ja sit tämmöstä muuta, kaikkii pieniä hommia teetettiin, et kun hän paljon itse tykkäs rakennella ja muutenkin tarvitti välistä aina sit jelpiä, niin oikeestaan sit komentti, että tuupas auttamaan nytten. (Roope)

Vaikka vanhemmat eivät olleet toimineet esimerkkinä korkeakoulutuksen hankimisesta, juontui monen kohdalla alanvalinta jollain lailla kuitenkin kotoa. Vanhemmista monet olivat koulutukseltaan merkonomeja ja työskennelleet esimerkiksi pankissa tai myyntityössä. Osalla vanhemmat olivat toimineet yrittäjinä. Nämä haastateltavat kertoivat siitä, miten kaupalliset aiheet olivat olleet kotona esillä ja miten esimerkiksi yrityksen pyörittämiseen liittyneet asiat olivat tulleet käytännön tasolla tutuiksi jo kotiympäristössä. Kauppatieteessä oli alana monelle siten jotain tuttua.

Kauppatiede alana näyttäytyi useamman haastateltavan kerronnassa myös turvallisenä alanvalintana siksi, että koulutuksella sai hyvin töitä ja pääsi hyvälle palkolle.

halusin opiskella jotain konkreettista, jotain mistä mie tiedän et mie saan töitä. Et se on ollu niis valinnois tosi paljon, et mie haluun tehdä jotain mikä takaa mulle hyvät työpaikat ja hyvät lähtökohdat ja sen valmiuden selvittää itse taloudellisesti ja saada ehkä hyvää palkkaa, koska en niinku oleta et vanhemmat pystyis tukemaan sitte enää jälkikäteen. (Tea)

Useammalle haastateltavalle kauppatieteet oli ollut melko selvä opiskelualan valinta. Muutamat kertoivat miettineensä myös jotain muuta alaa, ja etenkin oikeustiede oli ollut pohdinnassa. Kauppatieteet tuntui kuitenkin turvallisemmalta myös sisäänpääsyn kannalta. Tea esimerkiksi pohti sitä, että oikeustieteeseen pyrkiminen olisi vaatinut perheeltä taloudellista panostusta, mihin ei ollut mahdollisuutta.

Sillo pelkäsin tosiaan lukiossa, et en pääse sisään, ku tiesin et sinne on vaikee päästä ja - valmennuskurssi ei ollu vaihtoehto, ihan senhetkisen perheen tilanteen takia. Ni sitte halusin jonkun sellasen vähän tietynlaisen varmuuden siitä et pääsis sinne kouluu sisään, tai et ois niinku omissa käsissä se mahdollisuus päästä sisään. (Tea)

Se, mikä haastatteluissa näyttäytyi selkeimmin vaikuttaneen korkeakoulutukseen hakeutumiseen, oli hyvä koulumenestys. Etenkin haastattelemamme työväenluokaiset nuoret naiset kertoivat poikkeuksetta hyvästä koulumenestyksestä ja siitä, että koulunkäynti oli ollut mieluisaa. Heidän kerronnassaan nimenomaan hyvä koulumenestys oli se silta, joka oli mahdollistanut siirtymän korkeakoulutukseen: sekä konkreettisesti hyvinä todistuspisteinä valinnassa että ajatuksena omista kyvyistä korkeakouluopiskeluun.

No, mä olin mielestäni aika hyvä aina koulussa, että mulla peruskoulu ja lukio oli aika helppoja nii sitte mä halusin mennä yliopistoon opiskelemaan ja mä tykkäsin aina tosi paljon matikasta nii sitte jotenkin semmonen laskentatoimi ja rahotus sopi mun mielest siihen ihan hyvin. (Birgitta)

Kuulumisen ja ei-kuulumisen tunteita yliopistossa

Opiskelun aloitusta ja itse opintoja kuvattiin haastatteluissa yleisesti myönteiseen sävyyn. Opiskeluaika oli useimpien kerronnassa vapaata ja yhteisöllistä aikaa, jolloin oli paitsi opiskeltu, myös eletty opiskelijaelämää ja toimittu opiskelijajärjestöissä. Kysyimme haastateltaviltamme, kokivatko he kuuluvansa joukkoon, ja useimmat sanoivat näin kokeneensa. Oma luokkatausta koettiin kauppakorkeakoulun kontekstissa kuitenkin poikkeavaksi. Haastateltavat eivät itse käyttäneet luokan käsitettä, mutta he tekivät erotteluja oman taustansa ja ”muiden” kauppakorkeakoulun opiskelijoiden välillä. Erityisesti näissä erotteluissa näkyivät vanhempien tuloihin ja varallisuuteen liittyvät asiat. Birgitta peilasi omaa taustaansa muihin:

No kauppakorkeassa oli tietenkin niinku henkilöitä, jotka tulee hyvin varakkaista perheistä ja sitten ku mietitiin vaikka jotain vapaa-ajan viettopaikkoja tai jotain... Keskusteltiin jostain kesälomamatkoista nii olihan heillä tietenki sitte vähän erilaisia tarinoita kerrottavana ku meillä joillain ei oo ehkä ihan nii semmoset hulppeet lähtökohdat mutta... En mä tiä, en mä oo jotenki pitänyt semmosta taustaa mitenkää nii merkityksellisenä tai et sillä olis ollu jotenki vaikutusta kauheesti mihinkää. (Birgitta)

Kuten Birgitan lainauksesta on luettavissa, taustan ei kuitenkaan tunnistettu vaikuttaneen siihen, keihin oli tutustuttu. Jenny kuvasi sitä, miten hän oli tutustunut opiskelukavereihin yli luokkarajojen ja miten hän oli myös hyötynyt suhteestaan heihin, joiden vanhemmilla oli korkeampi koulutus.

et siellä sit huomasi, että niiltä kavereilta sai ehkä enemmän semmosta tukea, joiden vanhemmat oli sit käynyt [yliopiston], et ties niinku miten homma toimii. Ja jos oli jotain kysymyksiä, niin semmoseen voisi sanoa, et ehkä huomasi sen koulutustaustaeron, et se ei ollu niin tavallista olla ihan duunari-perheestä. (Jenny)

Opiskelijayhteisöön mukaan meneminen heti opintojen alussa paljastui hyvin tärkeäksi. Osallistuminen opiskelijaelämään näkyi juhlimisena ja erilaisiin aktiviteetteihin osallistumisena. Työväenluokkataustaisten kerronnassa myös opiskelijajärjestötoiminta näytti olevan isossa roolissa mukaan menemisen areenana ja verkostoitumisen ja suhteiden luomisen paikkana (ks. myös Isopahkala-Bouret, Siivonen & Haltia 2023). Sosiaaliseseen elämään osallistuminen heijastui myös opiskeluun esimerkiksi ryhmitöiden kautta.

Juhliminen oli tietynlainen itsestäänselvyys – jopa siinä määrin, että poikkeaminen normista edellytti selityksen antamista. Kaksi mieshaastateltavaa sanallistivat osallistumattomuutensa liittyvän alkoholikulttuuriin. Roopea eivät raittiina kiinnostaneet juhlat ollenkaan.

No kyllä mä tunnen itteni enemmän niinku ulkopuoliseksi, et tässä kyllä ny oma henkilöllisyys vaikuttaa kanssa siihen, et tota - kun mä oon raitis, ja siis kyllähän täällä on suurin osa tämmösiä juhlijoita, et siellä on vaikka minkalaista kekkeriä, niin se tietyllä osalla on rajannu. (Roope)

Frans taas kertoi, ettei hän halunnut juoda viikolla, vaan juhli mieluummin viikonloppuisin muiden kuin opiskelijaporukoiden kanssa. Juulia kertoi, ettei ollut osallistunut yksinkään opiskelijabileisiin: hänkin halusi pitää opinnot ja sosiaalisen elämän irti toisistaan.

No, hirveesti en oo heidän [opiskelukavereiden] kanssa siis tekemisissä [nauhaa kevyesti] ja ehkä ekat vuodet oli just sitä että ne oli ehkä nuorempia ku ite olin ja mmh ite en oo sellanen ihminen joka lyöttäytyisi vaikka kuuden hengen porukkaan ja sitten ois siinä et ehkä koin it- en nyt sano kypsempi koska se kuulostaa itserakkaalta mut ehkä niinku tavallaan kypsempi siinä että että halusin hoitaa opinnot sellasenaan ja sit se työelämä on sellasenaan ja sitten ystävät on tavallaan sit taas se oma porukkansa. (Juulia)

Kokemus joukkoon kuulumisesta näyttääytyy yhtäältä sosiaalisena mukaan menemisen ja yhteisöön kuulumisen kysymyksenä, mutta toisaalta myös akateemisena ja kykyihin liittyvänä kysymyksenä. Moni työväenluokkataustaisista haastateltavistamme oli joutunut pohtimaan suhdettaan opiskeluun ja omiin kykyihinsä. Joillekin opintojen kulkua oli ajoittain leimannut epävarmuus omista kyvyistä ja omasta pärjäämisestä sekä epäilyt siitä, oliko itsestä sittenkään yliopisto-opintoihin.

Ehkä siin vaiheessa, ku ne jotku taloustieteen tai laskentatoimen ja rahoituksen kurssit ei oo menny ihan niin hyvin, niin sillen tuli semmonen pieni epäily, et onks must nyt tähän tai et onks tää nyt liian iso pala itelle. (Meeri)

Kokemus kyvykkyydestä ei liittynyt vain tenttiarvosanoihin, vaan myös kuvaan kauppatieteilijöistä itsevarmoina ja ulospäinsuuntautuneina menestyjinä. Kuten Rebecca kuvaa:

... Tai jotenki must tuntuu sit, et kauppikses se korostuu - siel painotetaan kans esiintymistaitoi tosi paljon, et mitä niin ku aatteli varsinki alkuun, et toiset on niin filmaattisii ja, ja tällasii niin ku itsevarmoja ja tollast, niin kyl-lähän tollaset asiat oli tosi sellasii, ite niin ku tunsii et on siin mieles ehkä niin ku semmosel epävarmuusalueel... (Rebecca)

Osa haastateltavista painotti puheessaan tähtäävänsä hyviin arvosanoihin ja luotti myös niiden arvoon työmarkkinoilla. Moni kuitenkin kertoi omaksuneensa kauppakorkeakoulussa väljemmän asenteen opiskeluun: lukioaikaisesta "pinkosta" oli tullut rennompi "kauppislainen". Vaikka erinomainen koulumenestys oli monilla nimenomaan ollut se silta, joka oli tehnyt yliopisto-opinnot mahdollisiksi, näytti "oikeanlaiseen kauppatieteilijyyteen" kasvaminen edellyttävän uudenlaisen suhteen luomista opiskeluun. Oikea kauppatieteen opiskelija ei ottanut opintoja liian vakavasti, vaan oli ulospäinsuuntautunut, osasi pitää hauskaa ja oli aktiivinen myös työelämän suuntaan. Mukautuminen sosiaalisen elämän ja verkostoitumisen vaatimuksiin tähtäsi menestykseen myöhemmin työelämässä.

just ku mä olin aktiivinen näissä opiskelijajärjestöissä ja tajus sen, että se ei ehkä oo niinkään niitten kirjojen kautta, mistä ne työt sit saadaan, tai hyvillä numeroilla, vaan se on... ketä sä tunnet ja mistä. (Jenny)

Oman alan töihin pääseminen

Haastatteluaineistosta piirtyy vahvasti kuva, että kauppatieteen opinnoissa ensimmäiset opiskeluvuodet oltiin tiiviimmin opiskelupaikkakunnalla, osallistuttiin opetukseen ja myös oltiin mukana opiskelijaelämässä. Ensimmäisten vuosien ja etenkin kandidaatin tutkinnon suorittamisen jälkeen monet kuitenkin hajaantuivat työelämään ja varsin konkreettisesti myös eri kaupunkeihin. Oman alan työhön pääseminen näytti kauppatieteilijän polulla olevan kriittinen hetki, joka usein tapahtui jo opintojen aikana.

Työnteko oli työväenluokkataustaiselle opiskelijalle usein taloudellinen välttämättömyys (ks. Mikkonen & Korhonen 2018, 24), mutta kauppatieteen kontekstissa samalla hyvin hyödyllistä ja moraalisesti hyväksyttävää. Omaan taustaan liitettäviä vahvuuksia olivat korkea työmoraali, työteliäisyys ja ahkeruus sekä realismi sen suhteen mitä työelämä on. Työväenluokkataustaisista monet kertoivat aloittaneensa työnteon jo hyvin nuorina; jopa yläkouluikäisenä oli koulunkäynnin ohella tehty töitä.

työelämä on lähtenyt sieltä heti heti lukion jälkeen ja jo sillon lukion jälkeen ja sit siellä ne välivuodet ja kaikki oon tehnyt töitä ja oon tehnyt hanttihommia ja niinku paljon siivous ja kaikkee mahdollista niin koen sen kuitenkin tosi selkeeks eduks --- siitä oon saanu varmasti niinku eniten kiitosta ja sellasest tavallaan kypsäst työskentelyasenteesta ja tällästä et koen et se kyllä näkyy itsestäni se korkea työmoraali oli tehtävä mikä tahansa. (Juulia)

Kun töitä tehtiin opintojen ohella, oli odotuksena, että työ muuttui opintojen edetessä ”hanttihommiesta” oman alan työksi. Normin mukainen opintojen kulku oli, että viimeistään kandidaattivaiheen päättyessä ja siirryttäessä maisteriopintoihin oli jo myös työelämässä päästy eteenpäin niin, että oli saatu ainakin ensimmäinen oman alan työpaikka. Tähän liittyi myös opiskelijoiden keskinäistä vertailua ja stressiä. Työpaikkakilpailussa menestymättömyys aiheutti huonommuuden tunteita.

Kyllähän mä koen et siis kaikkeen kykenen, mut se sit taas, että mitenkä mun pitäis se asia ilmaista, niin kyllä mä oon nyt sitä aika pitkälti taas alkanu miettimään, et enkö mä vaan osaa ilmaista tarpeeksi hyvin itteeni - ja sit mä oon kans alkanu miettimään sitä, että kai siinä joku totuuden siemen saattaa olla, et - ei kai mulla sit niitä kykyjä ookaan. (Roope)

Sebastian, joka oli päätenyt hyvään työpaikkaan ja jonka ura oli lähtenyt menestyskikkästä liikkeelle, muisteli jälkikäteen, miten opintojen aikana nimenomaan asiakaspalvelutyöstä omaa koulutusta vastaavaan työhön pääseminen oli ollut merkityksellinen raja, johon aikanaan oli liittynyt paljon epävarmuutta.

Sitä mä koin, että se oli vaikea rikkoa se, että pääsee aspahommista niinku oikeesti tekeen oman alan. Se yhdessä vaiheessa tuntui tosi isolta kynnyk... --- että olisin halunnut ehkä jotain haastavampaa jo silloin. Mutta se oli mun mielestä niin kun vaikein asia mulle” (Sebastian)

Oman alan työhön pääsemisessä oma tausta näyttäytyi merkityksellisenä. Työväenluokkataustaiset tiedostivat, että opiskelijatoverit, joiden vanhemmat olivat yrittäjiä tai bisnesmaailmassa, olivat etulyöntiasemassa verkostojensa kautta (ks. myös Haltia ym. 2023). Sebastiankin oli tehnyt tästä havaintoja:

Monethan, just kauppiksessa, kyllähän siellä on se että iso osa niitten lapsista. Tai niin kun, ne on kauppislaisten tai lakimiesten lapsia. --- Niin sit ne yleensä saa sen ekan duuninsa. Tekee jotain mukavaa taloushallinnon hommaa esimerkiksi, kun jostain äitin kautta tai jonkun sukulaisen kautta. Ja tietenkin siitä on sit paljon helpompi. --- Monethan just saa jollain suhteitten kautta sen ekan oman alan duunin. (Sebastian)

Kun verkostoja ei omasta lähipiiristä löytynyt, oli niiden muodostamiseksi tehtävä töitä itse. Merkittävänä verkostojen ja suhteiden luomisen areenana haastateltavat puhuivat kauppatieteellisestä koulutuksesta itsestään ja niistä verkostoista, mitä opiskelijat olivat muodostaneet opiskeluaikana keskenään. Ensimmäisten vuosien aikana luodut kontaktit olivat monelle osoittautuneet hyödyllisiksi jälkikäteen. Esimerkiksi Maria, joka oli ollut opiskeluaikana hyvin aktiivinen, kertoi:

Mun nykyinen ammatti on semmonen, et verkostot on ihan ykkösjuttu. Et toki ne verkostot mitä on opiskeluaikana luonu niin se on hyvä pohja ja sitä kautta mä oon tehny aika paljon myös myyntiä ja hommannu asiakkuuksia, et vaikka et mun omat opiskelukaverit on perustanu vaikka start-upin. Tai lähteny jonnekin muualle päin Suomea ja jos on pidetty yhteyksiä niin sit on voitu tavallaan hyötyä siitä kaverisuhteesta. Nyt sitten kun ollaan työelämässä. (Maria)

Jotkut katuivat sitä, etteivät olleet opiskeluaikana aktiivisesti verkostoituneet. Toisen mahdollisuus verkostojen luomiseen oli kuitenkin työelämä ja oman polun etsiminen siellä. Työkokemus itsessään oli arvokasta pääomaa, mutta myös ne kontaktit, joita työn kautta oli saatu, olivat auttaneet eteenpäin. Juulia oli esimerkki siitä, että myös ilman opiskelun kautta solmittuja suhteita saattoi menestyä työelämässä.

opinnoissakin semmonen mikä ärsytti tosi paljon, et ku sitä jauhettiin jotenkin tosi paljon tuolla, et muistakaa verkostoitua ja muistakaa verkostoitua ja mie en vielääkään tavallaan usko siihen --- ni siks, siks oon myös aatellu et turhaan ravata missään opiskelijabileissä tai tällasissa vaan sen verkostoitumisen takia --- koen et, et nimenomaan se hyöty tulee silleen, et sie teet sen toisen ihmisen kanssa jotain vaikka projektia tai sie oot työssä tai sie näät sen oikeesti miten se toimii ja vasta sen myötä sie voit sitä ees suositella vaikka johonki työhön ---et mie koen et mie oon tietyllä tapaa nyt päässy tosi pitkällekin siinä, et jos mie niinku haluaisin hyödyntää verkostoo ni tavallaan ois jo sellasta oikeeta väylää siihen. (Juulia)

Verkostojen luominen itse ja työpaikkojen saaminen nimenomaan omilla ansioilla olivat asioita, joista työväenluokkataustaiset olivat ylpeitä. Kun valmiina ei ollut saatu mitään, ”on pitäny ite sit kahta kauheemmin tehdä töitä, ku ei yhtä ensimmäistäkään työpaikkaa saanu suhteiden kautta”, kuten Jenny kuvasi. Työväenluokkataustaiset haastateltavat kuvasivatkin itseään sinnikkäinä, ahkerina ja itsenäisesti pärjäävinä yksilöinä.

Valmistuminen maisteriksi ja korkeakoulutettuna eläminen

Kauppätieteen opiskelijoille valmistuminen ei välttämättä merkinnyt ulkoisesti suurta muutosta, sillä valmistumisen hetkellä melkein kaikki olivat jo koulutustaan vastaavassa asiantuntijatyössä.

Valmistuminen merkitsikin monelle helpotusta, kun taakkana mukana kulkenut gradu oli vihdoinkin valmis, eikä opinnoista enää tarvinnut huolehtia. Maisterin tutkinto oli ”pokaali” tai ”paperi”, joka legitimoiti tämänhetkisen aseman työelämässä, esimerkiksi työyhteisössä, jossa tavan mukaan kaikilla oli ylempi korkeakoulututkinto. Kuten Sakari kuvasi:

Tässäki yrityksessä on ehkä se, että tääl kaikki on korkeakoulun käyneitä, niin ku ylemmän korkeakoulututkinnon käyneitä. Ei tääl ooo ihmisii, jotka ei ois käynyt sitä. Se on odotusarvo, se on vähän niin ku... Se on vähän semmonen brändijuttu. (Sakari)

Tutkinto antoi myös pääsylimun jatkaa matkaa työmarkkinoilla entistä vaativampiin tehtäviin. Haastateltavat kertoivat tavoittelevansa uraa ja nimenomaan nousujohteista urapolkua. Työpaikkoja oltiin valmiita vaihtamaan, ja etsinnässä oli työ, jossa oli mahdollista kehittää itseään. Paikalleen jämähtäminen näyttäytyi kauppätieteilijälle sopimattomana vaihtoehtona: eteenpäin meneminen oli tavoiteltava normi. Työpaikassa oltiin siihen saakka kuin siellä oli mahdollista oppia ja se antoi itselle jotain, sitten voitiin siirtyä seuraavaan. Kuten Emil sanoo, ”kyl mä myönnän etsiväni keinoja, että miten mä pääsen sinne seuraavalle stepille.”

Niille, keille siirtymä oman alan töihin ei ollut toiveiden mukaan onnistunut vielä opiskeluaikana, valmistuminen näyttäytyi myös stressaavana, sillä ilman relevanttia työkokemusta hyviä töitä oli vaikea saada. Tämä tarkoitti valmistuneille ja pian valmistumassa oleville neuvottelua omista toiveista ja tavoitteista. Roope, joka oli työllistymisessään kohdannut vaikeuksia, pohti yleisiä odotuksia suhteessa omiinsa ja niiden realistisuutta. Hän totesi, että olisi valmis aloittamaan työt rahoitusallalla vaikka tavallisesta pankkivirkailijan työstä, sillä ”kyllä sen pitäis olla niinku lottovoitto, et jos sä pääset suoraan johonkin talousjohtajan hommiin”.

Työtilanteestaan riippumatta suurin osa haastatelluista oli jälkikäteen arvioiden tyytyväisiä saamaansa tutkintoon ja arvostivat sitä. Korkeakoulututkinnon saavuttaminen merkityksellistyi suhteessa omaan perhetaustaan. Meeri ennakoi pian lähestyvää valmistumista ja siihen liittyvää tunnetta:

Kyl mä luulen, et se on sit hieno fiilis, kun saa sen todistuksen käteen. Et on tullu tehty pitkä matka ja nyt se on päätöksessä. Ja sit ehkä sekin, et kun ei kukaan muu suvussa oo oikeen korkeesti koulutettu, niin siit tulee aika... No ehkä siin tulee semmonen ylpeyden tunne, et on selvinny. (Meeri)

Työväenluokkataustaisten haastateltujen vanhemmille, joille oman lapsen opiskelu oli ollut vieras maailma, valmistuminen oli konkreettinen asia, josta saattoi iloita. Jenny kuvasi, miten ”ehkä vasta ku valmistuin, heille aukes, että mä oon oikeesti jotain opintopisteitä tehnykki, enkä vaan ollu opiskelijariennoissa mukana”. Hän jatkoi myös, miten vanhemmille valmistujaisjuhla oli ollut hyvin merkityksellinen hetki ja selvästi jäänyt myös Jennyn itsensä mieleen: ”eihän se nyt äiti ja iskä ollu ikinä semmosessa tilanteessa ollu ja ne vaan itki siellä ihan valtoimenaan, koska se oli niiden mielestä jotain niin suurta.”

Valmistuminen tarkoitti työväenluokkataustaisille haastatelluille merkkiä toisenlaiseen maailmaan siirtymisestä. Omasta lapsuuden perhetaustasta oli siirrytty koulutuksen myötä johonkin uuteen. Maria puhui tästä hyvin konkreettisesti ja maalasi kuvan vaihtoehtoisesta todellisuudesta, jossa hän ei olisi suorittanut tutkintoa:

Jos mä en olis korkeakoulutettu tuplamaisteri ja nyt konsulttina täällä niin mä olisin jatkanu mun isäni tilaa, mä asuisin viidenkymmenen henkilön kylässä. Mulla olis aviomies ja meillä olis varmaan viis lasta. Ja mä en tietäisi kuinka onneton mä olisin, mistä kaikesta mä olisin jääny paitsi. Et kun tää oli tavallaan se toinen skenaario mikä mulle olis voinu käydä, mitä mä oon aina miettiny et thank god niin ei käyny. (Maria)

Maria pohti myös sitä, miten tutkinto oli avannut hänelle oven erilaiseen työelämään kuin mitä hän oli lapsuudessaan nähnyt. Se oli ”mahdollistanu ihan erilaiseen työarkeen kiinni pääsemisen”, jossa hän saattoi käyttää monenlaisia taitoja. Samalla kun kouluttautuminen ja tutkinto olivat avanneet oven uuteen maailmaan, muuttui suhde kotimaailmaan ja omiin vanhempiin. Esimerkiksi Sakari puhui siitä, miten itse oli omassa työelämässään ihan eri maailmassa kuin omat vanhemmat.

En mä oikein tiedä, kun tota... Se on vaikee suhteuttaa siihen, koska en [nau-rahdus], ei mun vanhemmat edes tiedä mitä mä teen... --- Niil ei oo mitään hajuakaan... --- Eikä oo pitkään aikaan tienny. Et mää istun tietokoneel ja käyn asiakkaila, se on niin ku käytännös se, mitä... --- He niin ku omal tavallaan ymmärtää... Aika vähän tulee juteltuu siitä että... Toki he kyselee, et mitä tykkään, mut et se on vaikee suhteuttaa, koska ei tosiaan... Se on niin erilaista. (Sakari)

Toisenlaiseen maailmaan siirtyminen näyttäytyi pääosin myönteisessä valossa, mutta kahden maailman välissä myös tasapainoiltiin (ks. myös Haltia & Isopahkala-Bouret 2023). Oma tausta kulki mukana, vaikka koulutuksen kautta olisikin saavutettu työelämässä omaan perhetaustaan nähden uudenlaisia asemia. Tasapainoilu näkyi työväenluokkataustaisten haastateltujen pohdintoissa myös omasta työstään ja asiantuntijuudestaan. Vaikka tutkinto oli saavutus, josta oli lupa olla ylpeä, saattoi siihen kohdistua jonkinlaista epämurkavuutta. Kuten Rebecca muotoili: ”en mä niin-

ku missään nimes koe, et mä oon mitenkään, tai et oon korkeakoulutettu, mitenkään parempi kuin muut”. Juulia pohti esimerkiksi erilaisia kauppatieteilijöihin liitettyjä stereotypioita, ja kertoi että hänellä meni pitkään ennen kuin hän oppi arvostamaan tutkintoaan ja sen antamaa asiantuntijuutta: ”ehkä siihen vaikuttaa myös se leima se KTM:n leima koska se stereotypia on se et sie oot niinku semmonen niinku puolibimbo.”

Merkkeinä omasta asiantuntijuudesta haastateltavat nostivat kokemuksiaan saamastaan positiivisesta palautteesta ja siitä, miten olivat työelämän tilanteissa huomanneet osanneensa toimia taitavasti. Myös kokemukset työpaikkojen – joidenkin kohdalla jopa kilpailevien työtarjousten saamisesta – olivat olleet voimaannuttavia ja omaa asiantuntijuuden kokemusta vahvistavia tapahtumia. Esimerkiksi Sakari, joka oli saanut hyvän työpaikan isosta konsulttiyrityksestä, oli ylpeä siitä, miten hän oli onnistunut työnhakutilanteessa vakuuttamaan rekrytoijat ja edelleen osoittamaan työnantajalleen olevansa erinomainen työntekijä. Samalla hän kuitenkin positioi itseään työntekijäksi, joka ei suhtautunut työhönsä liian vakavasti. Hän kertoi tähdenneensä konsultin työhön ja koki olevansa siinä osaava. Samalla hän kuitenkin katseli tätä työtä ikään kuin ulkopuolisen silmin ja jopa sarkastisesti.

Täähän on tosi arvostettu ammatti, et heti teurastajan jälkeen varmaan [molemmat nauravat] arvostetuin ammatti, et tota... Siinä mielessä en tiedä, miksi tämmöseen valikoitunu. --- Ei tää mitään ihan silleen herkkuhomma... Eihän moni, niin ku ajatellaan, niin eihän meit suures arvossa pidetä, vaik me tehdään aika isoja päätöksiä tuolla yrityksissä ja... Tai eihän me niitä päätöksiä tehdä, mut siis isoja asioita ja näin. Mut et kyllä se yleinen mielikuva varmasti on, tos ne konsultit tulee puku päällä tänne kerton, miten meijä pitäis tehdä asioita. Ja... Niin, semmosii, niin ku mää oon sanonu monta kertaa, onhan tää tämmöst käsien heiluttelu. (Sakari)

Pohdinta

Olemme tässä artikkelissa tarkastelleet työväenluokkataustaisia hiljattain valmistuneita tai pian valmistumassa olevia kauppatieteen maistereita. Olemme valinneet tarkastelumme iältään nuoret, alle 30-vuotiaat, jotka ovat siis myös aloittaneet yliopisto-opintonsa nuorina. Olemme tarkastelleet sitä, miten he ovat kokeneet opiskelupolkunsa ja siirtymänsä työmarkkinoille. Olemme olleet kiinnostuneita siitä, miten he ovat omasta luokkataustastaan tehneet siirtymän akateemiseen yliopistomaailmaan ja edelleen työmarkkinoille. Millaisia rajoja he ovat tällä polullaan kohdanneet ja millaista työtä he ovat näitä rajoja kohdatessaan tehneet (O’Shea 2020)?

Osa tutkimuksessa haastatelluista työväenluokkataustaisista koki siirtymät ja rajanylitykset ongelmattomiksi ja kuvasi polkuaan yliopistoon ja edelleen työelämään

menestyksekkääksi. Osa haastatelluista taas oli kokenut vierautta ja heidän kerronnassaan polku yliopistoon ja edelleen työelämään näyttäytyy enemmän ponnisteluna ja negatiivisten tuntemusten sävyttämänä. Identiteetissä kietoutuivat toisiinsa samaan aikaan perhetausta ja suhde lapsuudenkodin arvoihin, sekä kouluttautumisen myötä hankittu uusi sosiaalinen positio. Analyysimme keskeinen tulos onkin, että työväenluokkaisesta taustasta tulevalle polku kauppatieteen opiskelijaksi ja edelleen menestyneeksi ekonomiksi on mahdollinen, mutta pärjääminen edellyttää tiettyjen rajojen ylittämistä, kuten sopeutumista kulttuuriin, sosiaalisten kontaktien rakentamista itse ja ”oikean asenteen” omaksumista.

Siirtymässä korkeakoulutukseen nuorten haastateltujen ei ollut tarvinnut tehdä irrottautumisia taustastaan väkivalloin, vaan perheidenkin toiveissa oli ollut, että lapsi hankkii hyvän koulutuksen. Konkreettinen apu ja tuki koulutusvalintojen tekemiseen oli kuitenkin ollut pientä, joten korkeakouluun hakeutuminen oli tarkoittanut aktiivista työtä ja asioiden selvittelyä nuorilta itseltään. Kuten Käyhkön (2013) tutkimuksessa, rajan ylittämistä konkreettisesti oli ollut silloittamassa hyvä koulumenestys.

Opiskeluajasta puhuessaan haastateltavien kerronnassa peilautuivat kuulumisen ja ”oikean kauppatieteilijyyden” kuvat oletettua opiskelupolkua vasten. Keskeisiä rajoja olivat yhteisöön ja itse opintoihin mukaan pääseminen. Omia kykyjä koskevia epävarmuuksia ratkottiin ahkeralla opiskelulla. Opiskelijaelämään mukaan meneminen näyttäytyi kuitenkin kauppatieteilijyyteen kasvamisen kannalta erityisen tärkeänä, ja ”oikea asenne opiskeluun” tarkoitti myös sopivan rennon tasapainon löytämistä opiskelun ja juhlimisen välillä.

Oman alan töihin pääseminen rakentui kauppatieteilijän polulla hyvin keskeiseksi rajan ylitykseksi. Verkostot olivat tärkeä kanava työpaikkojen saantiin, joten tärkeitä kontakteja rakennettiin sekä opiskeluaikana kauppatieteilijäksi opiskelevien kesken että työelämässä, oman työkokemuksen ja omilla ansioilla etenemisen kautta. Työelämässä pärjäämiseen liittyvää rajatyötä tehtiin omaa moraalista positiota rakentaen (Lehmann 2009). Työväenluokkainen tausta ei haastateltaville ollut aina suinkaan este, vaan se saattoi näyttäytyä myös vahvuutena: korkeana työmoraalina, realismina ja ylpeytenä itse ansaitusta pärjäämisestä.

Valmistuminen merkitsi haastattelemillemme kauppatieteen maistereille lopullisen pääsylimun saamista korkeakoulutettujen työmarkkinoille. Valmistumiseen liittyvä rajatyö oli luonteeltaan omaan identiteettiin liittyvää pohdintaa. Ne, jotka eivät kokeneet asemaansa työelämässä koulutustaan vastaavaksi, neuvottelivat suhdettaan työelämän vaatimuksiin ja siihen, miten omat toiveensa asettaisi. Hyvissä työpaikoissa jo olevat myös peilasivat kauppatieteilijyyteen liittyvää vaatimusta nousujohteisesta urapolusta ja aina korkeammalle tähtäämisestä. Suhteessa omaan taustaan tutkinto kuitenkin kirvoitti puhetta ja vakuuttelua siitä, että vaikka he arvostivatkin yliopisto-opintojaan, ei kuitenkaan pitänyt ajatella, että he pitäisivät itseään muita parempina.

Löydöksemme nostavat esiin paljon samoja teemoja ja ristiriitoja kuin Mari Käyhkön (2013; 2014; 2015; 2017) tutkimukset eletystä luokkakokemuksesta. Käyhkön analyysihin verrattuna omassa tutkimuksessamme tavoitteiden saavuttamiseen ja menestymiseen liittyvät kokemukset saavat kuitenkin enemmän tilaa, vaikka tasapainoilun ja rajatyön (O'Shea 2020) teema onkin erilaisissa siirtymissä läsnä. Tutkimuksemme eroavat siinä, että kun Käyhkön analyysi keskittyy kokemuksiin yliopistosta, meidän tarkastelumme ulottuu valmistuneiden ja pian valmistumassa olevien työelämäkokemuksiin. Haastattelemamme henkilöt ovat kohdanneet paitsi opiskelumaailman ja yliopiston akateemisen kulttuuriin, myös työelämän vaatimukset ja ihanteet. Myös haastattelumenetelmämme eroaa Käyhkön käyttämästä muistelu-työmenetelmästä, jossa muisteluryhmä oli koottu nimenomaan luokkakokemuksen ympärille. Yksilöhaastatteluissamme luokkakokemus oli ollut vain yksi aiheista, ja tutkimuksenne pääfokus oli työllistettävyyteen liittyvissä teemoissa.

Yksi keskeinen huomio on myös se, että olemme tutkineet yhdentyypistä akateemista ryhmää eli ekonomiksi valmistuneita. Tutkimukseen osallistuneet eivät ole sosiaalistuneet vain yleisesti yliopistoon ja akateemiseen opiskeluun, vaan erityisesti kauppatieteilijöiden työllistettävyyttä koskeviin ihanteisiin. Työssäkäynnin arvostus näkyy kauppatieteilijyyden moraalisisessa järjestyksessä ja työväenluokkaisesta taustaisesta tähän näyttää olevan helppo mukautua. Kauppatieteen opiskelija punnitsee-kin päätöksiään ja valintojaan suhteessa työelämään ja hyveeksi määrittänyt tutkinnon vaihtaminen työmarkkinoilla mahdollisimman hyvään työhön ja asemaan (Päiviö 2008, 65-66). Tässä suhteessa aineistomme puhuu tietynlaisesta kauppatieteilijälle sopivasta akateemisuudesta, jossa yhtäältä omaa teoreettiseksi miellettyä koulutusta arvostetaan, mutta toisaalta kirjatietoon ei saa suhtautua turhan vakavasti.

Tutkimuksemme vahvuus ja uutuusarvo on sen osoittamisessa, että oma tausta ja luokkakokemus ei pyyhkiydy valmistumisenkaan myötä. Samaa itsensä pienentämistä, tunnetyötä ja sopeutumista eri maailmojen käyttäytymiskoodeihin (Käyhkö 2017), mitä tehdään opiskeluaikana, tehdään vielä valmistumisen jälkeen. Olennainen rajanylitys on kauppatieteilijöiden kulttuuriin sosiaalistuminen ja verkostoitumisen ja työelämässä menestymisen taitojen omaksuminen.

Lähteet

- Abrahams, J. 2017. Honourable mobility or shameless entitlement? Habitus and graduate employment. *British Journal of Sociology of Education* 48 (5), 625–640. <https://doi.org/10.1080/01425692.2015.1131145>
- Bathmaker, A.-M., Ingram, N. & Waller, R. 2013. Higher education, social class and the mobilisation of capitals: recognising and playing the game. *British Journal of Sociology of Education* 34 (5-6), 723–843. <https://doi.org/10.1080/01425692.2013.816041>
- Burke, C., Scurry, T. & Blenkinsopp, J. 2020. Navigating the graduate labour market: the impact of social class on student understandings of graduate careers and the graduate labour market. *Studies in Higher Education* 45 (8), 1711–1722. <https://doi.org/10.1080/03075079.2019.1702014>
- Crozier, G., Reay, D. & Clayton, J. 2019. Working the Borderlands: working-class students constructing hybrid identities and asserting their place in higher education. *British Journal of Sociology of Education* 40 (7), 922–937. <https://doi.org/10.1080/01425692.2019.1623013>
- Espinoza, O. 2007. Solving the equity–equality conceptual dilemma: A new model for analysis of the educational process. *Educational Research*, 49 (4), 343–363. <https://doi.org/10.1080/00131880701717198>
- Haltia, N. & Isopahkala-Bouret, U. 2023. A visit to another class? Working-class graduates entering university and the graduate labour market in Finland. *Journal of Higher Education Policy and Management* 45 (2), 192–205. <https://doi.org/10.1080/1360080X.2023.2180166>
- Haltia, N., Isopahkala-Bouret, N. & Mutanen, H. 2023. Getting a head start: capital inheritance and the labour market entry of Finnish business graduates. *British Journal of Sociology of Education* 44 (4), 669–686. <https://doi.org/10.1080/01425692.2023.2203356>
- Hurst, A.L. 2018. Classed outcomes: how class differentiates the careers of liberal arts college graduates in the US. *British Journal of Sociology of Education* 39 (8), 1075–1093. <https://doi.org/10.1080/01425692.2018.1455495>
- Isopahkala-Bouret, U. & Nori, H. 2021. On a Level Playing Field? The Effect of Parents' Education on Master's Degree Graduates' Labour Market Success in Finland. *Advances in Applied Sociology* 11 (12), 626–643. <https://doi.org/10.4236/aasoci.2021.1112053>
- Isopahkala-Bouret, U., Aro, M. & Ojala, K. 2021. Positional Competition in a Binary System: The Case of Finnish Higher Education. *Tertiary Education and Management* 27 (2), 143–159.
- Isopahkala-Bouret, U., Siivonen, P. & Haltia, N. 2023. "Some People May Feel Socially Excluded and Distressed". Finnish Business Students' Participation in Extracurricular Activities and the Accumulation of Cultural Capital. *Journal of Education and Work* 36 (1), 52–64. <https://doi.org/10.1080/13639080.2022.2162017>
- Jacobs, L. A. 2013. A vision of equal opportunity in postsecondary education. In H.-M. Meyer, E. P. St. John, M. Chankseliani and L. Uribe (eds.) *Fairness in Access to Higher Education in a Global Perspective: Reconciling Excellence, Efficiency, and Justice*. Boston: Sense Publishers, 41–56.
- Kivinen, O., Hedman, J., & Kaipainen, P. 2012. Koulutusmahdollisuuksien yhdenvertaisuus Suomessa. Eriarvoisuuden uudet ja vanhat muodot. *Yhteiskuntapolitiikka* 77 (5), 579–586.

- Kosunen, S., Haltia, N., Saari, J., Jokila, S. & Halmkrona, E. 2021. Private Supplementary Tutoring and Socio-economic Differences in Access to Higher Education in Finland. *Higher Education Policy* 34 (4), 949–968. <https://doi.org/10.1057/s41307-020-00177-y>
- Kuusela, S. 2016. Työläisperheistä yliopistoon. Teoksessa H. Silvennoinen, M. Kalalahti & J. Varjo (toim.) *Koulutuksen tasa-arvon muuttuvat merkitykset. Kasvatussosiologian vuosikirja 1. Kasvatusalan tutkimuksia 73*. Jyväskylä: Suomen kasvatustieteellinen seura ry, 155–193.
- Käyhkö, M. 2013. Hivuttautuen kohti vierasta maailmaa. Työläistytöjen tie yliopistoon. *Nais-tutkimus* 1, 19–31.
- Käyhkö, M. 2014. Kelpaanko? Riitänkö? Kuulunko? Työläistaustaiset naiset, yliopisto-opiskelu ja luokan kokemukset. *Sosiologia* 51 (1), 4–20.
- Käyhkö, M. 2015. Working-class girls in a foreign land. Social class and settling into university in a cross-current between two cultures. *Gender and Education* 27 (4), 445–460. <https://doi.org/10.1080/09540253.2015.1028900>
- Käyhkö, M. 2017. Keinumista kahden maailman välissä. Työläistaustaiset naiset, yliopisto-opiskelu ja muuttuva suhde kotimaailmaan. *Sosiologia* 54 (1), 6–22.
- Lehmann, W. 2009. Becoming Middle Class: How working-class university students draw and transgress moral class boundaries. *Sociology* 43 (3), 631–647. <https://doi.org/10.1177/0038038509105412>
- Lehmann, W. 2013. Habitus transformation and hidden injuries: successful working-class university students. *Sociology of Education* 87 (1), 1–15. <https://doi.org/10.1177/0038040713498777>
- Lehmann, W. 2019. Forms of capital in working-class students' transition from University to employment. *Journal of Education and Work* 32 (4), 347–359. <https://doi.org/10.1080/13639080.2019.1617841>
- Nori, H., Juusola, H., Kohtamäki, V., Lyytinen, A. & Kivistö, J. 2021. Korkeakoulutuksen saavu-ttavuus ja tasa-arvo Suomessa ja verrokkimaissa. Helsinki: Valtioneuvosto. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/162889>
- Merrill, B., Finnegan, F., O'Neill, J. & Revers, S. 2020. 'When it comes to what employers are looking for, I don't think I'm if for a lot of them': class and capitals in, and after, higher education. *Studies in Higher Education* 45 (1), 163–175. <https://doi.org/10.1080/03075079.2019.1570492>
- Mikkonen, S. & Korhonen, V. 2018. Työläistaustaiset yliopisto-opiskelijat ja koulutusmahdollisuuksien tasa-arvo. Eurostudent VI -tutkimuksen artikkelisarja. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 4.
- O'Shea, S. 2020. Crossing boundaries: rethinking the ways that first-in-family students navigate 'barriers' to higher education. *British Journal of Sociology of Education* 41 (1), 95–110. <https://doi.org/10.1080/01425692.2019.1668746>
- Päiviö, H. 2008. The moral orders of business studying. Teoksessa J. Välimaa & O.-H. Ylijoki (toim.) *Cultural Perspectives on Higher Education*. Springer, 59–74.
- Reay, D. 2001. Finding or losing yourself?: working-class relationships to education. *Journal of Education Policy* 16 (4), 333–346. <https://doi.org/10.1080/02680930110054335>

- Reay, D. 2002. Class, authenticity and the transition to higher education for mature students. *Sociological Review* 50 (3), 398–418. <https://doi.org/10.1111/1467-954X.00389>
- Reay, D., Crozier, G. & Clayton, J. 2010. Fitting in or standing out: working-class students in elite universities in UK higher education. *British Journal of Sociology of Education* 36 (1), 107–124. <https://doi.org/10.1080/01411920902878925>
- Riessman, C. 2008. *Narrative methods for the human sciences*. SAGE Publications.
- Välimaa, J., & Muhonen, R. 2018. Reproducing social equality across the generations: The Nordic model of high participation higher education in Finland. Teoksessa: B. Cantwell, S. Marginson ja A. Smolentseva (toim.) *High Participation Systems of Higher Education*. Oxford University Press, 358–385.
- Wright, E. & Mulvey, B. 2021. Internships and the graduate labour market: how upper-middle-class students 'get ahead'. *British Journal of Sociology of Education* 42 (3), 339–356. <https://doi.org/10.1080/01425692.2021.1886051>